

TERMÉSZETBARÁT

Kolozsvártt Január 29-ik napján 1848.

Harmadik év.

TARTALOM: Az emberi főtápszerek különböző földtájakon. A chinai híres élethosszszabbitó gyökér. Tárcaza.

Előfizetés iránti figyelmeztetés.

Lapunknak ez évvel kezdődő folyamára tisztelettel figyelmeztetjük s illetőleg előfizetésre felhívjuk a t. cz. közönséget. Eddigi törekvésünk, miszerint a nagy fontosságú természettudományokat — a mezői gazdaság, a műipar stb. e természetes szövetségesét — a menyinyiben lehet úgy mutassa bé lapunk, hogy t. cz. olvasói valóságos szellemi és anyagi kincset tanuljanak azokban, ezutánra sem fog lankadni. Előfizethetni félévre 3 f. 12 kr. pp. helyben a Szerkesztőnél, vidéken minden k. postahivatalnál; továbbá *Háromszéken* Szentiványi György, *K. Vásárhelyt* Kovács Dániel, *Udvarhelyszéken* Gálfi Mihály, *Udvarhelyt* tanár Szabó György, *M. Vásárhelyen* ügyvéd Moos István, *N. Enyeden* Vajda Dániel, *Szebenben* ügyvéd Péchy János, *Déván* réf. pap Sükösd Sámuel, *Brassóban* Veres György, *Zilahon* tanár Sámi László, *Sz. Somlyón* Dr. Bereczky Károly, *Debreczenben* tanár Lugossy József, *Pesten* Vahot Imre t. cz. uraknál.

Szerk.

Az emberi főtápszerek különböző földtájakon.

Mult számunkban a tápszerek tárgyalásában egészen Amérikáig jutottunk, hol főképpen rizst és törökbúzát természetnek, melyek azon földrészen kevés ápolást és miveltést igényelnek. Mellékesen itt megemlítjük, hogy midőn az európaiak ezen földrészt felfedőzték, csak egy pár oly népesaládot találtak, melyek a polgárosodásban anynyira voltak haladva, hogy a földművelést ismerték és rendesen üzték. Ezek a cordillerai fenlapályokon lakó mexikoiak és peruiak voltak. A többiek mind halász és vadász népek voltak; még csak a pásztorélet állapotáig sem jutottak volt.

Azon indiai nagy szigeteknek, mely Délázsia, Australia és China közt fekszenek s mind a meleg földvözhöz tartoznak, nincs saját gabonájuk, hacsak a rizst annak nem tulajdonítjuk, melyet itt is, pl. Java, Sumatra stb. szigeteken természetnek. A tovább keletre fekvőknek nincs gabonára szükségök, mivel azoknak a kenyérfa elég

gyümölcsöt ad. A többiek nagyobb részénél pedig az, mit a Ságo palma (*Sagus fariniferus*) szolgáltat, bőven kipótolja a rizst vagy törökbuzát, a kenyérfát, búzát vagy a kölest. A ságoalma elég vastag ugyan, de 30 lábnaál ritkán magasabb. Törzsöke rendkívül nagy menyinyiségű gabonanemű belet tartalmaz, mely ehető lisztet s az úgy nevezett ságokenyeret adja.

Ezen gabonaneműken és fáigyümölcsöken kívül köztudomás szerint még a vetemények és ehető növénygumók szolgálnak minden földrészekben főtápszerrül az embereknek. Így például minő roppant következéseket vont Európában maga után a pityóka miveltése, s pedig alig van száz éve, hogy nálunk miveltetni kezdték! A mi nálunk a szegényebb osztályu népre a pityóka, az Délamerika meleg vidékeiben a veres bőrű indiánokra és négerekre nézve a maniok vagy a kassavagumó, melynek leve, ha szinte édes is, mérges. Mind e mellett is ezen gumókat megszeselik, a mérges nedvet kinyomják, s eképp

oly lisztet kapnak, mely a legegészségesebb kenyeret adja.

Azon vidékek lakói, hol a mí gabonanemeinket termesztik, általában nagyobb és erősebb testűek, mint azok, kik rizsszel élnek, és ez utolsók is magasabb miveltségi fokon állanak, mint azok, kiknek a főtápszer kiváltképpen a törökbúza és kölesfajok.

Mondottuk már, hogy az emberek általában annál kevesebbet esznek, minél közelebb laknak az egyenlítőhez vagy általában a meleg földövhöz. A grönlandi zsiros eledelekkel tömi meg magát, a levantei már a zsirt árpa, vagy rizskásával eszi, a maurok Északáfróban néhány pálmagyümölcs-szel, fűgével, vagy mézgával is béérik. A déli lakók nem tartanak anynyit a gyomorra, mint a bőrre, melyet olajjal kennek meg. Északon a zsirt belsőleg, a naptéritők közt külsőleg használják, mely a bőrt így is úgy is hajlékonyabbá teszi, tehát némüleg egyenlő hatásu.

Mivel észak sanyaru hideg országaiban a földmivelés nem fizeti meg a ráfordítandó fáradságot s részint üzése lehetlen is, de mivel ott is emberek laknak (kik hazájokat anynyira szeretik, hogy azon grönlandiak, kiket Hamburgba és Kopenhágába szállítottak s gondosan ápoltak, a honvágy betegségében haltak meg): ezeknek más-képpen kell élelmükről gondoskodni. Ezek inkább halászok és vadászok; következőleg húsevők. A szelidebb égalyban a földmivelés megfizeti magát, a népek tehát földmivelők. A száraz, kevéssé termékeny vagy csak fűvet termő vidékekben vándor pásztor népeket találunk, kik nyájaikkal tovább kborolnak ha a fű elfogyott. A legmelegebb tartományokban a tulajdonképeni vadembereket találjuk, kiknek semmi rendes foglalatosságaik nincsenek, mivel a jótékony természet nekik a mindennapi kenyeret a nélkül is megadja, ha ők semmit sem munkálnak.

Ugy látszik, hogy a legtöbb gabonanemek eredeti hazája a mérsékelt égaly déli részéhez tartozik. Az árpa a Kur vagy Araxes folyó mellett Georgiában a Kaukasustól délre tenyészik

vadon; a tönköly állítólag a persiai Hamadon nevü tartományban; a paszuly Indiából származik; a szőlő ős hazája Georgia és Armenia. A pityóka Peruból származik, a harricska Kisázsziából. Továbbá a mérsékelt földöv déli tartományaiból származnak: a cseresznye, körtve, tengeri-baraczk, a gránátalma, őszi-baraczk, olaj, eper, dió, mandola, gesztenye, füge, ehető csere-makk stb.

Ezeken kívül a mérsékelt földöv országai oly gyümölcsökkel, ehető veteményekkel és gumókkal vannak megáldva, melyek télen át is jó izüek maradnak; mindezek által a természet mintegy előre meghatározta azon kört, melyben a mezei gazdaságra irányzott munkásságuk mozoghat; ezen kívül az állatok számára eledelt termő rétek sem hiányzanak. A lóhere, luczerna, esparczet stb. mindenütt megtermik. De a mint mondók, a földmivelés, minöt a mérsékelt égaly alatt üznek, csak a birtok és termények biztossága által lehetséges, tehát jó törvények által; ezért van, hogy a régi görögök, ezen okos nép, a törvényadó Cerest gabonafövel koronázva és ekével ábrázolták. A meleg, önkény kormányozta országokban roppant helyek pusztán, miveletlen hevernek, mert senkinek sincs kedve oda vetni, hol egyedül az úr arat. E fő oka annak, hogy ezen különben igen termékeny országokban oly gyakran kap lábra az öldöklő éhség.

Továbbá a mérsékelt égalyu országok sok oly növényevő állatok őshazája, melyek húsa régi idők óta szolgál erőteljes tápszerül az embereknek. Ide tartoznak az emlős állatok, a legtöbb tyúknemü madarak, melyek némelyei már századok óta szelid állatok. Az iramszarvason, melylyel a természet az északi hideg tartományok lakóit ajándékozta meg, és a tevéen, a homoktenger ezen hajóján kívül — mely Asia és Afrika homokpusztáit úszsza át — az embereknek tápszerül szolgáló állatok mind a mérsékelt égöv alatt otthonosok; így például a szarvasmarhanemek (melyek közül egy hiválnem mesz-

szi délen, az amerikai bölén (Bison) és pézsmazszi meszsi északon is tenyészik), az ugynevezett Argali és Muflon, melyektől gyapjat adó állataink származnak, a vad kecskefajok, szarvasok és őzek, a ló és szamár, meg a disznó és nyúl stb. A mi házi kakasunk ősatya még ma is vadon él északi Hindostán hegyei közt; a fázán Phasisból Mirgreliaából a régi Cholchisből származik, honnan az argonauták az arany gyapjat kapták; a páva Északindiában otthonos, az olasztyúk pedig Virginiában. Egyébiránt a naptérítők közti vidékeknek is van hasonló tyúkfajtájú madara, sőt még a hideg északnak is is van hóttyúkjá.

De legizletesebb tápszert adnak a mérsékelt égalyu országok állatai; az egyenlítő körül a marhahús szijas és hörnemü, tehát kevésbé étvágy-gerjesztő.

A mondottakból a következik, hogy általában az ember a tápszereknél fogva három égövre osztandó. A naptérítők közt s általában a meleg tartományokban a növényi tápszerek a tulnyomók; a földszark felé, a hideg tájékokon a húseledel; a mérsékelt égalyu országokban pedig elegyesek az étkek.

Igen kevés emberek elégszenek meg egészen egyszerű ételekkel; hanem erős és csipős szerekkel fűszerezik, részint hogy izletesebbé, részint emészthetőbbé vagy édesebbé tegyék. Még a legdurvább népek is szeretik az édességeket, különösen pedig a mézet, melyet a méhek minden emberi segély nélkül csinálják. A méz használata nagyon régi és minden földrészen el van terjedve. Már a régi görög Olympon az istenek mézet ettek, sok helyeken a bór közvé elegyítették, s belőle még ma is jóízű méhsert készítenek. A hottentot éppen úgy szereti a mézet, mint a hindu és a perui vagy a mongol, ki azt medvezsir közé elegyíti, — és Európában is sokkal nagyobb mértékben használnák, ha a cukor — ezen kevésbé olajos anyag — a használatból ki nem nyomná. Ez utolsó jelenleg nem fényüzési cikk, hanem még a szegényebb

sorsuakra nézve is szükségessé vált élelmi szer. A természet a növényországban az édes anyagokat bőkezűen elterjesztette; így például a pálmák bizonyos édes, mustnemü nedvet tartalmaznak, melyet lecsapolnak s belőle pálmacukrot készítenek; nekünk a cukorrépa ad honi cukrot, az araboknak bizonyos pálmagyümölcs, az északamerikaiaknak a cukorakác és bizonyos diófa, a mexikoiaknak bizonyos aloe (Agave). A keletiek igen jóízű szőlőmézet készítenek, s a bambusnád oly édes téj nemü nedvet ad, mely az arabok és persák kezei közt aranyot ér. A tulajdonképpeni cukornád Kelet- és Nyugatindia sajátja. Még meszsi északon is édes nedv szívárogi ki a nyirfából, sőt még Island és Norvégia partjain is bizonyos cukros nedvet tartalmaz az ugynevezett cukortang, melyet a sóstengervíz hany ki a szárazföldre.

Tárgyalásunk végén legyen szabad némely megjegyzéseket tennünk azon italnemekről, melyeket különböző országokban használnak. A legegyszerűbb és kétségen kívül a legegészebb italt a tiszta víz és téj teszik. De csupán ezekkel a föld lakói nem elégszenek meg; hanem minden országokban és minden néptörzsköknél vannak kábitó szeszes italok, melyekkel az emberek magukat földerítik s az élet gondjait elűzik; gondjai pedig minden embernek vannak s egyik földszarktól a másikig vannak elterjedve.

Miképp az ételbeli mértékletesség a déli lakókra nézve szükséges dolog, szintugy az italbéli is. Észak lakói e tekintetben többet engedhetnek meg maguknak s a mértékletességet büntetlenül inkább tulcsaponghatják. Déleuropában és a legtöbb ásiaknál a részegség a leggyalázatosabb vétkek közé tartozik; nálunk a bort a költők magasztalva éneklük meg; a görögök hymnusokat danolnak Bachusnak, a rómaiak asztalaik mellett *arbiter vini*-t tartottak, a németek is őseiktől örökölték az ivást, a tanulók pedig rendszerezték sőt saját serstatusokat is alapítottak. Hideg északon soha se fognak

képe sek lenni az embereket a szeszes italtól egészen visszatarthatni, a mértékletességi egyleteknek tehát meg kellene azzal elégedni, ha a mértékfeletti ivást meggátolhatják; többet eszközölni maga az égaly nem fogja engedni. A meddig a historia csak föl tud menni, mindenütt találunk kivált az északi lakók használatában erős szeszes italokat, vagy ennek pótlóit. A régi scythiaiak kendergőzzel szokták volt megkábitni magukat. A meleg tartományokban a szeszes italok jóval kártékonyabb hatásúak; ezért a keleti törvényhozók, Zoroaster mint Mahomed azokat megtiltották; ellenben Odin bátor dorbézló volt. A samojédek és kamcsatkaiak mérges gombák kiáztatása által készítenek bizonyos italt, mely napokig tartja őket kábult állapotban, s bátorságot és dűlni merészséget ad. Ellenben kelet lakói, kiknek nem szabad bort inni, opiummal részegítik meg magukat; az indiai pálmabort készít, a chinai rizssert, az amerikai pedig chicát. Nyugot civilizált népei s másutt is fehér rokonaik pálinkát, gyümölcsből, czukorból vagy rizsből készült rozsolisokat isznak, isznak továbbá bort, melynek miveltését már az ős régiség az európai miveltés egyik főcának tartotta. A mongolok megforrott kanczatejet isznak, mely csakugyan kábit.

Hogy még egyszer visszatarjünk azon befolyásra, melyet a tápszerek a különböző égaly országokban élő emberekre gyakorol, meg kell azt is mondanunk, miszerint a hideg vidékek lakóinak meleg, állati anyagból készült köntös kell. Midőn a földsarki lakók egészen bőrbe temetik magukat, a meleg vidéki könnyű gyapotruhákba jár. Az állati anyagok, például a selyem, gyapju, szörkelme jobban tartják a meleget, mint a növényi gyapot-, len-, vagy kenderváson. Az északiak szoroson a testhez álló, a keletiek bő, könnyen szellőző köntösökben járnak; az északi erősebb és durvább, a déli gyöngébb és lágyabb; azért van, hogy ez utóbbiakot az elsőbbség meghódították. Az állatbőr még ma is kitévés a monarchánál; a királyi

és fejedelmi palástokat menyéttörrel bélelik, s nálunk is az innepélyes ruhákat különböző állatok bőreivel ékítik.

Minél több növényi anyagokból készült öltözetet hord valamely nép, annál több növényi tápszert eszik. Igaz, hogy a mostani miveltés és a napjainkban oly magasra hágott kereskedési közlekedés e tekintetben némely változásokat csinál, s jelenleg nincs könnyebb, mint más vidékekből terményeket kapni; azonban általában véve a kimondottuk tétel ma is áll.

Nekünk, kik a hideg és meleg földöv között lakunk, azt tanítja a természet, hogy a táplálkozásban közép úton járjunk; ennél fogva magunkból és gyermekeinkből éppen oly kevéssé kell tatárt, mint sibáritát csinálnunk; magunkat mindig a természethez kell szabnunk, melyet büntetlenül soha meg nem sérthetünk.

B. W.

A chinai hires élethosszabbító gyökér.

Fölkersahm a hirneves tudós és természetvizsgáló a czimeztük növényre vonatkozólag érdekekes tudósításokat tett közzé a lipcsei „Illustrirte Zeitung“ című lapban, melyeket érdekeségöknél fogva sietünk mi is kivonatképpen olvasóinkkal közölni. Az érintettük cikk azt mondja: Nem rég Verolles a mandsuföldi és koreai cath. missiohoz kinevezett vicarius, ezen növénynek, mint idegerősítő szernek csodálatos tulajdonságait köv. szavakkal írja le:

„Ha egy betegnek egészen kimerült életereje elenyészett, és a haldokló már közel van a halálhoz, csak adjanak neki egy kis adagot ezen növény magvából vagy gyökeréből, s csak hamar új életre ébred. Ezt ismételni kell napjában, és az életerő ismét visszajön; még az olyan beteget is, a kinek felgyógyulása lehetlen, ez által hónapokig életben tarthatni.“

A mandsuföldi növények gyógyereje ismeretét, minthogy Dauria hajdan annak egy részét tette, a lámáknak köszönhetjük. Ezen buraieti papok, kiknek feje a dalai láma, ki köztudomás

szerint Tibetben tartja lakását, Dauriában is Donduroff főpapjoknak — egy 80 éves aggastyánnak felügyelete alatt — a legújabb időkig különös szorgalommal és a legbuzgóbb törekvéssel tanulgatták a növények gyógyerejét.

Donduroff, kit úgy ismernek mint egyikét az első keleti tudósok és természetvizsgálóknak, ki élete nagy részét magánosan a turgini pusztákon a mongol, tibeti és tagutski könyvek tanulásával és az azokban foglalt tanoknak a növények természeterejével való összehasonlításában töltötte, kit elismert érdemiért több orosz császári arany emléképpel jutalmaztak, fűvészi ismeretei segédelmével a tamparin-t vagy schiktan-t, chinaiul jesen-t Dauriában is feltalálta. Ezen növény egyike a legritkább növényeknek, és a keleti orvosi tudományban a leghatalmasb erősítő- és gyógyszerek egyikének tartják. A lámák állítása szerint van egy külön munka tibeti nyelven ezen növény gyógyerejéről és használásáról.

Az itteni, mint szinte a chinai lámák bizonyítása szerint, kik Dauriában, Mongol- és Mandzuföldön mint szinte Tibetben is orvoskodnak, ezen növény köv. betegségekben használt.

Hol a fene már eléállt, az ezen erőt vesz, meggyógyítja az ugynevezett siberiai dögvészt, hatóságos szer a tályog ellen, ha az azzal bevont szem nincs különben megsértve. — Enyhíti és gyorsan meggyógyítja a legerősebb főfájást, ha az vértolulástól származik, megöli a bélgilisztát és galandférget, és mindenféle szélütésben használ. Különösen erősíti a sinlő kort és a természet minden kimerített erejét, akár megerőltetett tanulásból, korgyengülésből, akár élvezeti kicsepangásból származék. Végre ezen növény gyökere meggyógyítja a mellszorulás minden bajait, úgy hogy csodálatos frissesség és könnyűt lélekzet következik utána.

Minden lámák egyhangu bizonyítása szerint ezen gyökér használata az időváltozásokor képződő sok meghűtési betegséget elhárítja, szakadatlan használata pedig sok betegségnek eleit

veszi, és minden életerőt csodahathatósággal erősít.

Használata kétféleképp történik: vagy rágsálja az ember a száraz gyökeret miután forró vízben megáztatta, kissé meglágyította és rághatóvá tette, vagy fedett edényben főzetet készít belőle.

Az igen sok azonban nagyon ártalmas, sőt halált okozó is lehet. Ekkor a vér rendkívüli forrongásba jön és a fej felé tolulván annak nyiladékin kitör, mire okvetlenül halál következik. Ennélfogva szükséges az adagot legfőlebb $2\frac{1}{4}$ — $3\frac{1}{2}$ szemerig a beteg természetéhez képest határozni.

A jensennek két faja van, u. m. a sárga, mely déli Chinából jön, és minden, ki vele bír, a legnagyobb kincsnek tartja; és mandzuföldi fejér, melyet sok évi tapasztalat után minden láma, mivel hasonló gyógyerővel bír, de nem von oly rettenetes következtéseket maga után mint a sárga, sokkal többre becsül.⁶⁶

A következő igen érdekes tudósítások a chinai sárga jensenről a magucadsani parancsnoktól, mely chinai határszéli város néhány lépésnyire fekszik Kiaechtától, és két chinai öreg orvostól származnak. Az irat tartalmát csak kivonatban közöljük: Abbat-del Párt világutazása ötödik részének 320. lapján azt mondja, hogy a jensen hatása csodálatos, és a chinaiak azt mint legutolsó szert használják minden betegség ellen; azért igen kívánatos volna, hogy az európai orvosok alkatrészeit megvizsgálják és hatásairól meggyőződést tudományos úton szereznének.

Pál császár kívánta ezen gyökeret birni, és a kiaechtai vámigazgatónak Bonifatjefnek Gagarin hg. financzminister parancsot adott annak megszerzése iránt. Midőn végetlen fáradság után sikerült a sárga jensent Chinából megkapni, Pál császár már megholt, és különös úton módon ezen gyökér Schigareff moskau-kiaechtai nagykereskedő kezibe jutott. Ez jobb szerette a gyökért rágni, mint belőle főzetet csinálni, és mivel

magát utána mindig egészségesnek, és csodálatos erősnek érezte, mindig egy darabot tartott szá-jában. Egykor egy fris darabot vett, és midőn történetesen lehajolt, azt lenyelte. Néhány óra mulva erős vérhányás állott bé, semmi szer nem használt, s nem menthette meg a hirtelen bekövetkezett haláltól. Ez 1802-ben történt s ily esetek Chinában is gyakran fordulnak elé.

A fehér jensen gyökere nem igen hoszszu, meglehetősen vastag, ágabogas, és vékony fe-jér héja van. A növény igen korán kizöldel, és már aprilisben virágozik. A vörös virág nem szép és szagatlan. Levelei nyílalakuak, és a nagy, bolyhos, felduzzadt magbeczőben több apró, sár-ga vöröses, kis borsó nagyságu mag van. Szára kissé vöröses, földalálási helye után ítélve a kö-ves vidéket és száraz halmokat szereti. A gyökér telelő. Ezen növénynek azon különössege van, hogy elvirágzása és elhervadása után va-lami féreg van rajta, mely leveleit és szárát egész gyökeréig megeszi. A lakosok azt állítják, hogy azon féreg az elrothadt magvakból szár-mazik, és a mag-érés és kihullás ideje előtt soha sem láthatni.

A sárga jensennek hoszszu hegyes levele van biborszintü virággal és vörös bogyókkal, és különösen ama vérhányást támasztó tulajdonokkal.

A lámák valamenynyin azt tanácsolják, hogy ha csak a betegség másképp nem kívánja, inkább hideg időben kell használni, azon okból, mivel a gyökérnek forróságkeltő ereje van, mely mint a mákony levertséget és álmhozó hatást von maga után. A siberiai dögvészben, melyben a beteg először foltokat kap, aztán feldagad, végre egészen felpuffad és meghal, a jensengyökér egész Sibériában egyetlen és legjobb segéd- és mentő-szernek van bécizonyulva. Na-ponkint öt szemer két adagban, mint por meleg vízben bevéve míg a dagadás el nem mulik, mindig megmenti a szenvedőt.

Egy láma felügyelete alatt — mond Fölker-sahm — magam is tettem vele kísérletet, hogy egy rendkívüli szemgyöngeségből kigyógyuljak.

A siker igazolta bizodalمامat és egészen helyre állottam. A rágást jobb szerettem, és estve oly nagy darabkát vettem mint egy késhegy, és oly vastagot mint egy tollszár. Mintegy egy óra mulva a rágás után kipöktem a darabot. Már néhány percz mulva lábaimban nagy lankadságot, erős fejhőséget, számban rendkívüli szárazságot és kissé tajtékos nyálat, mint szinte szemeimben fájdalmas égést éreztem. A szempilla megnehe-zedett, de a látás észrevehetőleg világosodott. Szomjuságom eloltására vizet és tejet ittam, de semmit sem használt. Éjszaka jól aludtam, és másnap csak egy kis főfájásom volt; szemgyön-geségem azonban egészen elmúlt, és a látás tiszta és világos volt. A láma azt mondta, hogy természetemhez képest igen nagy adagot vettem be; az említett jelenségek ugyan különben is mutatkoztak volna, de sokkal kisebb mértékben. Igaza volt, mert kissé többet vettem bé, mint ő megrendelte.

Sok egészséges ember főzet-alakban fiindsán-kint erősítés végett veszi be. A főzetet 42 szemernyi gyökérből néhány perczig főzik. Ugyan azon darab gyökeret 12—15-ször, sőt többször is megfőzhetni. A siker érezhető, de igen na-gyon kell vigyázni.

A fehér jensen Dauriában csak kevés helyen terem, u. m. az Agy vize torkolatánál a jobb par-ton 250 verstnyire Nertschinkstől; az Onon vize mellett éppen a chinai határnál, átellenben a sesutschkoffi órállomással; a nascheyski tó mellett a délre fekvő hegyhátakon; de még inkább a Suttkally vize mellett Padiessachayban, Nerts-chinsktől 250 verstnyire, aztán délfelé is a pusztákon és erdőtlen területeken, hol számos buraéta tartózkodik.

Kivánatos volna, hogy ezen becses növény az első europai orvosok irodájában meglenne, és több oldalulag s különböző helyeken vele kísérletet tennének, hogy a tudomány mostani állásához képest bizonyos eredményhez juthatnánk.

Nekem történetesen sikerült több rendbeli szivesség által, melyet az említett főpapak tenni

képes valék, nem csak a főlebb megnevezett egyes részleteket, hanem egy kis adag száraz fejér jensen-gyökeret is egyenesen a chinai-dauri határról kapnom, mint szinte azon ígéretet is, miszerint kivonatot küldnek a Tongaruma leghiresebb könyvből, melyben az indus és tibeti braminok és lámák tapasztalatai foglalják és nagy titokban tartják.

Sok becses titkos szer, sok század vizsgálódása és tapasztalata lehet e keleti gyógytanban, melyek már azért is fontosok, mivel azok nem másoktól vett tapasztalatok, hanem századok önálló tapasztalatai a természet kincseiből, és a leghiresebb keleti bölcsek vizsgálódásának eredményei.

Mind ezen tapasztalatokat annak idejében közre bocsátani el nem mulasztom, mint szinte csupán a tudomány iránti szeretetből, és hogy az, a mi kísérlet által jönnek lenni bízonyult, közhasznúvá legyen, szerencsémnek tartom, ha tapasztalt orvosoknak, különösen azon számos társaságnak, melynek tagja vagyok, s melynek tagjai közt orvosok vannak, kik a dauri jensen gyógyereje felett kísérletet tenni akarnak — ezen gyökérből szolgálhatok, kérvén, hogy a levelek hozzám bérmentesen Kurlandon át Libauba és Papenhoffba legyenek intézve, vagy pedig a porosz Memel melletti Nimmersatton keresztül Quasoffsky számvevő (reddant) urhoz, ki azt nekem azonnal elküldendi.

Én a jensenmagot elvettem, és a mult tavaszszal belőle több kertész- és más társasághoz küldöttem. A mit én tavaszkor vettem, az nem kelt ki, miért az őszi vetést kísértendem meg. Egyébiránt újra irtam, és azon ígéretet kaptam, hogy még őszig fris magot küldendeknek, miből vetési kísérletre szinte örömet szolgálók.

R.

T Á R C Z A.

(Az Ural hegységben smaragdot) 1831-ben találtak először, még pedig mint több-

nyire szokott itt is a vaktörténet tárta fel az emberek előtt a föld kincseit. Néhány bolojarski paraszt Jekatherinenburgtól nyolczvanöt verstnyire egy fenyőfakkal benőtt tetőn, melyet minden felől posványok környeznek, fát gyűjtögetett, s egy a széltől kidöntött fa gyökerei között némi apró zöld kristályokat talált, melyeket felszedvén Jekatherinenburgba vitt s áruba bocsátott. Az odavaló köcsiszoló intézet felügyelője, kinek kezébe kerültek e smaragd kristályok, legott szükséges szerszámokkal felkészített munkásokat küldött ki s a legnagyobb hideg és hó daczára is mindenfelé kutatott; későbbi időkben azonban itt az ásatásoknak nagyobb sikere volt, hanem az említett helytől északkeletre mintegy tíz verstnyire, 1834-ben még nagyobb mennyiségben találtak smaragdot. Az orosz smaragd, a perui legszebb smaragdoknál színére nézt semmivel sem alábbvaló, csak valamivel homályosabb, nagyságával azonban minden eddigelő ismeretesekeket felülmulja, ugyanis kaptak nyolcz hüvelyk magas és öt hüvelyknyi átmérőjű hat-szegű smaragd-oszlopokat is.

(Mumia barlang Mexicoban). Durango városától nem messze az ottani fenlapály legészakibb részén a Cordillerak keleti aljában délről északra nyúlik egy völgy, melyet Bolson de Mapini-nak hívnak. E völgyben néhány merészebb gyarmatos egymástól messze eső tanyaikat (Hacienda) alkotott, melyeken nagy marha csordákat tart; a határszélben lakó vad indiánok, néha egész eddig bécsapnak. Ezelőtt néhány évvel egy ilyen Hacienda tulajdonosa, birtokának, hihetőleg előtte is ismeretlen részében, Durango városától mintegy száz órajárásnyira egy barlangra akadott, minden tétovázás nélkül belé is ment; de belőle töstént a legnagyobb ijedtséggel s a keresztet egymásra vetve rohant ki. Később kísérői, fátylakkal felkészülve mentek bé a barlangba. S benne — a mint mondják — ezernél több holt testet találtak a legépebb állapotban. A halottak a földön ültek több csoportozatokban; rojtokkal s szalagokkal felcífrázott különböző tarkaszínű kelmékből készült köpenyekben. Mindenik apró gyümöcscsontárból s csontokból faragott golyókból álló gyönggyel volt felcíczomázva; lábbelijök némi Llian-fajtából volt szöve. Vajjon e barlang egy nagy nép temetője vagy egy véres harc szerencsétlen martalékainak nyughelye volt-é? maig sem bizonyos.

(Kolozsvári időjárás s még valami).

Sokszor mondták már mily fontos, mennyire szükséges az időjárás folyamatát vizsgáló szemekkel kíséni, s a légkörnyben mutalkozó tünetnyeket a jelen és jövendő tanuságára feljegyezni. Elmondottuk mi is, hogy az időjárás az állati és növényi életre gyakorlott befolyása által a társasági viszonyok meghatározójává válik; hogy az égalyi viszonyok különbözése a termékek nagy különbözését vonja maga után, hogy az országok sorsa felett nagy mértékben az égaly határoz; az határozza meg földünk, jószágaink értékét, kormányozza életünk, egészségünk folyamát, stb. s hogy mindezekért, minden országra nézve nagy mértékben fontos dolog égalyi viszonyait ismerni: és mégis történt-é vagy történik-é valami e tárgyban, mi némi vizsgáztatásunkra szolgálhatna? valójában semmi sem; mert nem hogy időjárást tárgyazó adataink szaporodnának, hanem még az öszszegyűjtött adatok sem jutnak honunkban köztudomásra. Ugyanis a mehádiai hiv. kísérletekről ki tud valamit? ki a budaiakról és tán több másokról? A kolozsvári és károlyfejevári kísérletek is eddig csak az év végen jelentek meg, midön azok már csak kevesek előtt birtak érdekel. Ezért igen ohajtandó volna, s hazafi bivalommal is szólít fel szerkezt. mindenkit, ki akár szenvedélyből, akár hivatalos állásánál fogva időjárás adatok gyűjtésében fáradoz, méltóztassanak kísérleteik eredményeit a „Természetbarát“ hasábjain közzé tenni, s ezen kívül ha lehet minden hó végén az időjárás folyamáról s annak tapasztalt befolyásairól tudósításait közzététel végett beküldenü.

A következő számok a kolozsvári időjárást akarják tudatni. Legelől a barometrum — légsúlymérő — (0°-ra visszavitt) adatai állanak; azután a hévmérőé, mit a nedvmérő (Hydrometer) adatai követnek „harmatpont“ czim alatt, azt mutatók, hogy a levegőbeli vízgöz eső vagy hó alakban mekkora hőmérséknél hullana le. A legvégső adatok a naponkénti legnagyobb és legkisebb hőmérséket tolmácsolják.

Jan.	barometr.	hévmérő	harmatpont.
1	8h 27,697	— 2, ⁰⁵	— 3, ⁰⁸ } min: —5 ^o
	2h 27,655	+ 1, ⁰⁶	— 1, ⁰⁵ } max: +2 ^o
2	8h 27,742	— 0, ⁰⁵	— 1, ⁰⁶ } min: —2
	2h 27,822	+ 1, ⁰²	— 2, ⁰⁶ } max: +1 ^{o2}
3	8h 27,924	— 2, ⁰⁵	— 4, ⁰¹ } min: —3 ^o
	2h 27,962	— 1, ⁰³	— 3, ⁰⁸ } max: +2 ^o
	10h 27,981	— 2, ⁰⁹	— 4, ⁰⁹ } max: +2 ^o
4	8h 27,046	— 1, ⁰⁸	— 3, ⁰⁴ } min: —3 ^{o,5}
	2h 27,996	+ 1, ⁰⁸	— 1, ⁰⁷ } max: +2 ^{o3}
	10h 27,959	— 1, ⁰⁸	— 2, ⁰⁷ } max: +2 ^{o3}
5	8h 27,871	— 2, ⁰²	— 3, ⁰⁴ } min: —2, ⁰⁹
	2h 27,818	— 2, ⁰⁰	— 3, ⁰⁵ } max: —1, ⁰⁰
	10h 27,750	— 4, ⁰²	— 4, ⁰⁹ } max: —1, ⁰⁰
6	8h 27,723	— 4, ⁰⁷	— 5, ⁰⁴ } min: —5, ⁰⁴
	3h 27,738	— 4, ⁰⁷	— 6, ⁰¹ } max: —3 ^o
	12h 27,769	— 14, ⁰⁷	— 14, ⁰⁷ } max: —3 ^o
7	3h 27,780	— 7, ⁰⁵	— 7, ⁰⁹ } min: —15 ^o
	estve 8h 27,734	— 7, ⁰⁴	— 7, ⁰⁸ } max: —7 ^o
8	8h 27,712	— 6, ⁰⁴	— 6, ⁰⁸ } min: —7, ⁰⁵
	2h 27,632	— 3, ⁰⁹	— 5, ⁰¹ } max: —3, ⁰⁵
	10h 27,617	— 4, ⁰⁰	— 4, ⁰⁹ } max: —3, ⁰⁵
9	8 ³ h 27,628	— 3, ⁰³	— 3, ⁰⁶ } min: —4, ⁰⁵
	estve 5 ¹ h 27,628	— 1, ⁰⁰	— 1, ⁰⁶ } max: —0, ⁰⁷
10	8h 27,723	— 7, ⁰⁰	— 7, ⁰⁴ } min: —7 ^{o2}
	2h 27,753	— 1, ⁰⁰	— 2, ⁰⁵ } max: —1, ⁰⁰
	10h 27,780	— 7, ⁰⁹	— 8, ⁰⁰ } max: —1, ⁰⁰
11	8h 27,780	— 9, ⁰⁰	— 9, ⁰¹ } min: —9, ⁰⁹
	3h 27,909	— 4, ⁰⁷	— 6, ⁰¹ } max: —4, ⁰⁰
	11h 27,932	— 5, ⁰³	— 5, ⁰⁸ } max: —4, ⁰⁰
12	8h 27,974	— 4, ⁰²	— 5, ⁰² } min: —6, ⁰³
	2h 27,943	— 2, ⁰⁰	— 2, ⁰⁹ } max: —1, ⁰⁶
	10h 27,814	— 3, ⁰⁴	— 3, ⁰⁶ } max: —1, ⁰⁶
13	8h 27,662	— 3, ⁰⁵	— 3, ⁰⁸ } min: —4, ⁰¹
	2h 27,339	— 1, ⁰⁹	— 3, ⁰¹ } max: —4, ⁰²
	10h 27,358	— 3, ⁰⁰	— 3, ⁰³ } max: —4, ⁰²
14	8h 27,415	— 6, ⁰⁵	— 6, ⁰⁸ } min: —6, ⁰⁷
	2h 37,423	— 2, ⁰¹	— 4, ⁰⁰ } max: —1, ⁰⁶
	10h 27,446	— 3, ⁰⁰	— 3, ⁰⁴ } max: —1, ⁰⁶

n.b. este havaz

n.b. hava s napiz.

keveset hav.

Szerkeszti Berde Áron.

Nyomják a kir. lyceum betűivel.